

Οι απαρχές της θεωρίας «έν τοῖς βαρβαρικοῖς μέρεσι»: Η Ελληνορθόδοξη Αρχιεπισκοπή Αμερικής και η ερμηνεία του 28ου κανόνα της εν Χαλκηδόνι Συνόδου

Το άρθρο του Μάθιου Νέιμι αναρτήθηκε στη διαδικτυακή έκδοση Orthodox History.

*Η παρούσα δημοσίευση για πρώτη φορά παρουσιάστηκε στο συνέδριο «100 χρόνια της Ελληνικής Αρχιεπισκοπής», που πραγματοποιήθηκε στην Ελληνορθόδοξη Θεολογική Σχολή του Τιμίου Σταυρού στις 7 Οκτωβρίου 2022. Είμαι υπόχρεος σε πολλούς φίλους και συναδέλφους που μελέτησαν το κείμενο εκ των προτέρων και συνέβαλαν με τα σχόλιά τους. Είμαι ιδιαίτερα ευγνώμων στον Μ., ο οποίος έκανε τις πρωτότυπες μεταφράσεις των εγγράφων του 1908 και του 1922, καθώς και στους κανονολόγους π. Patrick Viscuso και Fr. John Erickson. **Πατήστε εδώ** για να δείτε στο YouTube την αρχική παρουσίαση κατά τις εργασίες του συνεδρίου (μαζί με σύντομες ερωταποκρίσεις).*

Το 1924 ο μελλοντικός Πατριάρχης Αλεξανδρείας, τότε μητροπολίτης Λεοντοπόλεως Χριστοφόρος, δημοσίευσε άρθρο με τίτλο «Η θέση του Οικουμενικού Πατριαρχείου στην Ορθόδοξη Εκκλησία»[1]. Ο Χριστοφόρος αρχίζει εξηγώντας ότι ο λόγος που συνέταξε τη μελέτη του ήταν «η τάση, που είχε το Οικουμενικό Πατριαρχείο κατά τα τελευταία δύο χρόνια να επιθυμεί να επεκτείνει την πνευματική του δικαιοδοσία επί κάθε εκκλησιαστικής περιφέρειας ή κάθε κοινότητας, που για τον έναν ή τον άλλο λόγο ήταν ή έμοιαζε να είναι στερημένη τακτικής πνευματικής διοικήσεως ή επιβλέψεως, δηλαδή ό,τι κανείς θα περιέγραφε ως “Εκκλησίες της Διασποράς”». Ο Χριστοφόρος παρουσιάζει την τάση αυτή ως κάποια καινοτομία, που εμφανίσθηκε «τα τελευταία δύο χρόνια», δηλαδή από το 1922.

Ένα από τα κομβικά προνόμια, που διεκδικεί το Οικουμενικό Πατριαρχείο, είναι η δικαιοδοσία επί της λεγόμενης «Διασποράς», δηλαδή περιοχών εκτός των γεωγραφικών ορίων των άλλων Αυτοκεφάλων Εκκλησιών. Πολλές Αυτοκέφαλες Εκκλησίες δεν αποδέχονται αυτή τη διεκδίκηση, όπως αποδεικνύεται από την παρουσία εδώ στις Ηνωμένες Πολιτείες και σε άλλες χώρες της Διασποράς της Αντιοχειανής, της Ρωσικής, της Σερβικής, της Ρουμανικής, της Βουλγαρικής και της Γεωργιανής δικαιοδοσίας. Όμως, το Οικουμενικό Πατριαρχείο επιμένει ότι αυτή η αποκλειστική υπερόρια δικαιοδοσία είναι αρχαία και ανάγεται στον 28^ο κανόνα της εν Χαλκηδόνι Δ΄ Οικουμενικής Συνόδου, που συνήλθε το 451.

Ο 28^{ος} κανόνας είναι ένα εξαιρετικά ενδιαφέρον κείμενο. Πρώτον, αναγνωρίζει ότι ο επίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως έχει ίσα με τον επίσκοπο Ρώμης πρεσβεία χάρη στο γεγονός ότι η Κωνσταντινούπολη είναι πλέον πρωτεύουσα του αυτοκράτορα και πόλη της συγκλήτου. Στο δεύτερο σκέλος του κανόνα διακηρύσσεται:

«Καὶ ὥστε τοὺς τῆς Ποντικῆς, καὶ τῆς Ἀσιανῆς, καὶ τῆς Θρακικῆς διοικήσεως μητροπολίτας μόνους, ἔτι δὲ καὶ τοὺς ἐν τοῖς βαρβαρικοῖς ἐπισκόπους τῶν προειρημένων διοικήσεων χειροτονεῖσθαι ὑπὸ τοῦ προειρημένου ἀγιωτάτου θρόνου τῆς κατὰ Κωνσταντινούπολιν ἀγιωτάτης ἐκκλησίας»[2].

Η φράση «καὶ τοὺς ἐν τοῖς βαρβαρικοῖς ἐπισκόπους τῶν προειρημένων διοικήσεων» είναι η κεντρική στην ιεροκανονική διεκδίκηση του Οικουμενικού Πατριαρχείου για την αποκλειστική δικαιοδοσία επί της «Διασποράς».

Το 2009 η Ελληνορθόδοξη Θεολογική Σχολή του Τιμίου Σταυρού εξέδωσε τη δήλωση «Η ηγεσία του Οικουμενικού Πατριαρχείου και η σημασία του 28^{ου} κανόνα της Χαλκηδόνας». Η δήλωση περιείχε την ακόλουθη παράγραφο:

«Ο 28^{ος} κανόνας της Χαλκηδόνας ρητά ανέθεσε στον επίσκοπο Κωνσταντινουπόλεως την ποιμαντική φροντίδα των εδαφών εκτός των γεωγραφικών ορίων των άλλων κατά τόπους (Αυτοκεφάλων) Εκκλησιών. Την εποχή του 5^{ου} αι. εκείνες οι περιοχές αναφέρονται συνήθως ως “βαρβαρικά έθνη”, διότι ευρίσκονταν εκτός της Βυζαντινής Κοινοπολιτείας. (Στην προς Ρωμαίους 1.14 ο Άγιος Απόστολος Παύλος χρησιμοποίησε επίσης τον όρο “βάρβαροι” για να αναφερθεί σε όσους ζούσαν εκτός της παλαιάς Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας). Ο 28^{ος} κανόνας της Χαλκηδόνας επιχειρεί να διασαφηνίσει την αναφορά στον 2^ο κανόνα της Συνόδου της Κωνσταντινουπόλεως, όπου διαλαμβάνεται ότι “τὰς δὲ ἐν τοῖς βαρβαρικοῖς ἔθνεσι τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίας, οἰκονομεῖσθαι χρῆ κατὰ τὴν κρατήσασαν συνήθειαν τῶν Πατέρων”»[3].

Εδώ η θεωρία «ἐν τοῖς βαρβαρικοῖς μέρεσι» εκτίθεται πλήρως. Όπως διατυπώθηκε σαφώς στο κείμενο της Σχολής του Τιμίου Σταυρού η αναφορά του 28^{ου} κανόνα της Χαλκηδόνας στους «ἐν τοῖς βαρβαρικοῖς ἐπισκόπους τῶν προειρημένων διοικήσεων» επελέγη από τη Σύνοδο της Χαλκηδόνας για να αναφερθεί «σε εκείνες τις περιοχές εκτός των γεωγραφικών ορίων των άλλων κατά τόπους (Αυτοκεφάλων) Εκκλησιών».

Αλλά τούτο δεν είναι κάτι που αναφέρεται ρητώς στον κανόνα, αποτελεί μια ερμηνεία. Εκ πρώτης όψεως ο κανόνας φαίνεται να αναφέρεται μόνον στους επισκόπους, οι οποίοι ανήκουν στις διοικήσεις Πόντου, Ασίας και Θράκης και υπηρετούν ανάμεσα σε συγκεκριμένους βαρβάρους[4].

Εγείρεται το ερώτημα: από πού εκκινεί η σύγχρονη ερμηνεία της «Διασποράς»; Προφανώς πρέπει να αρχίσουμε την αναζήτηση από τα τυπικά σχόλια των κανονολόγων. Ο Ζωναράς γράφει: «Ἀνατίθησι δὲ τῷ Κωνσταντινουπόλεως καὶ τὴν χειροτονίαν τῶν ἐπισκόπων τῶν ἐν τοῖς βαρβαρικοῖς ἔθνεσι, τοῖς οὖσιν ἐν ταῖς ῥηθείσαις διοικήσεσιν· οἳ οἱ εἰσιν οἱ Ἄλανοι καὶ οἱ Ῥῶσοι· οἱ μὲν γὰρ, τῇ Ποντικῇ διοικήσει, οἱ δὲ Ῥῶσοι τῇ Θρακικῇ συμπάρακεινται»[i]. Ο Βαλσαμών εξηγεί τα όρια του «Πόντου», της «Ασίας» και της «Θράκης» και δηλώνει ότι «Ἐπισκοπὰς δὲ εἶπε εἶναι ἐν τοῖς βαρβάροις τὴν Ἄλανίαν, τὴν Ῥωσίαν καὶ ἑτέρας»[ii]. Ο Αριστήνος μας λέγει: «Ὑποκείσονται δὲ αὐτῷ μόνοι οἱ τοῦ Πόντου, καὶ Ἀσίας, καὶ τῆς Θράκης μητροπολίται, καὶ χειροτονηθήσονται ὑπ’ αὐτοῦ ὡσαύτως καὶ οἱ ἐν ταῖς τοιαύταις διοικήσεσι τῶν βαρβάρων ἐπίσκοποι»[iii].

Όλοι αυτοί οι σχολιαστές διατηρούν μια πολύ κυριολεκτική ερμηνεία στην φράση «τοὺς ἐν τοῖς βαρβαρικοῖς ἐπισκόπους τῶν προειρημένων διοικήσεων». Στις αρχές του 19^{ου} αι. ερχόμαστε στον Όσιο Νικόδημο τον Αγιορείτη, ο οποίος στο Πηδάλιο επαναλαμβάνει τον Ζωναρά, λέγοντας: «Πρὸς τούτοις ὀρίζομεν καὶ ψηφίζομεθα, ὥστε... οὐ μόνον δὲ νὰ χειροτονοῦνται οἱ τῶν εἰρημένων Διοικήσεων Μητροπολίται, ἀλλὰ δὴ καὶ οἱ Ἐπίσκοποι οἱ εἰς τοὺς βαρβαρικοὺς τόπους, εὐρισκόμενοι τοὺς γειτονεύοντας εἰς τὰς ῥηθείσας αὐτὰς Διοικήσεις, καθὼς οἱ μὲν Ἄλανοι λεγόμενοι,

παράκεινται καὶ συνορεύουσι μὲ τὴν τοῦ Πόντου Διοίκησιν, οἱ δὲ Ῥῶσσοι, μὲ τὴν τῆς Θράκης»[5].

Ουδέποτε στα σχόλια από τον Ζωναρά μέχρι τον Βαλσαμώνα στον 12^ο αι. και έως τον Όσιο Νικόδημο στον 19^ο αι. υπάρχει ἔστω και ο ελάχιστος υπαινιγμός στη σύγχρονη θεωρία «ἐν τοῖς βαρβαρικοῖς μέρεσι». Ο αοίδιμος μητροπολίτης Σάρδων Μάξιμος στο βιβλίο του για το Οικουμενικό Πατριαρχεῖο το 1976 γράφει αναλυτικά για την «βαρβαρική» γλώσσα τοῦ 28^{ου} κανόνα, αλλά δεν παραπέμπει ούτε αυτός σε καμία παλαιότερη πηγή προς υποστήριξη της σύγχρονης θεωρίας «ἐν τοῖς βαρβαρικοῖς μέρεσι»[6]. Λοιπόν, ποια είναι η αφετηρία αυτής της θεωρίας; Εξ ὧν κατάφερα να προσδιορίσω, η πλέον πρώιμη μαρτυρία αυτής της σύγχρονης θεωρίας εμφανίσθηκε στο μεταίχμιο 19^{ου} και 20^{ου} αι., όταν μια μεγάλης κλίμακος ελληνική Διασπορά επεκτάθηκε σε ὅλη την υφήλιο και κατέστη ἰδιαίτερος εμφανής στις Ηνωμένες Πολιτείες.

Ο οργανωθείς ορθόδοξος χριστιανισμός εδραιώθηκε στις ηπειρωτικές Ηνωμένες Πολιτείες την εποχή του εμφυλίου, όταν πολυεθνικές ενορίες συγκροτήθηκαν στο Σαν Φρανσίσκο (υπό τη διοίκηση της Ρωσικής Εκκλησίας) και στη Νέα Ορλεάνη (που συνδέονταν χαλαρά με την Εκκλησία της Ελλάδος). Ὅμως μέχρι την εποχή της νήσου Ἐλις τη δεκαετία του 1890 οι ορθόδοξες ενορίες στην Αμερική δεν είχαν αναπτυχθεί σε σημαντική κλίμακα. Ως προς τον νεοεισερχόμενο πληθυσμό, η μεγαλύτερη ομάδα ορθόδοξων στον Νέο Κόσμο ήταν οι Ἕλληνες. Τα επόμενα χρόνια οι Ἕλληνες μετανάστες δημιουργούσαν ναούς στις ανατολικές Ηνωμένες Πολιτείες και σύντομα και στις δυτικές. Οι ελληνικοί ναοί είχαν χαλαρούς δεσμούς είτε με το Οικουμενικό Πατριαρχεῖο, είτε με την Εκκλησία της Ελλάδος, ἢ ενίοτε με την Αλεξάνδρεια και την Ιερουσαλήμ. Στην πράξη αυτοί οι νέοι ελληνικοί ναοί λειτουργούσαν αυτόνομα και διοικούνταν από διοικητικά συμβούλια, που συγκροτούσαν λαϊκοί, οι οποίοι προσελάμβαναν και απέλυαν τους ιερείς τους κατά το δοκούν. Ο Τζον Ἐριξον γράφει: «Δεν υπάρχει τίποτε εκπληκτικό στο ότι ορισμένες ενορίες μπορούσαν να πέφτουν σε πλάνη και να προσλαμβάνουν αυτοχειροτόνητους, συνήθως περιπλανώμενους μοναχούς, οι οποίοι παρίσταναν ότι είναι χειροτονημένοι ιερείς, προκειμένου να εισπράττουν τις αμοιβές, που καταβάλλονταν κατά τη συνήθεια για την τέλεση βαπτίσεων, γάμων ἢ ἄλλων ζωτικῶν “ιεροτελεστιῶν”»[7].

Για την ελληνική Ορθοδοξία η Αμερική ήταν η «Άγρια Δύση». Σε ορισμένες άλλες ορθόδοξες εθνικές ομάδες στην Αμερική δεν υπήρχε τόσο χαοτική ακαταστασία. Η Ρωσική Εκκλησία θεμελίωσε την Αρχιεπισκοπή της στην Αμερική με μόνιμο αρχιεπίσκοπο και ιερείς, οι οποίοι διορίσθηκαν στις ενορίες τους με κανονικό τρόπο. Οι Αντιοχειανοί και οι Σέρβοι διέθεταν τα δικά τους εθνικά βικαριάτα υπό τον Ρώσο αρχιεπίσκοπο, αλλά ενώ το Οικουμενικό Πατριαρχεῖο ουδέποτε είχε αντιρρήσεις σε αυτή την πρώιμη ρωσική δικαιοδοσία στην Αμερική, ουδέποτε επίσης δεν παραχώρησε την ελληνική Διασπορά στην εξουσία του Ρώσου αρχιεπισκόπου.

Τελικά, το Οικουμενικό Πατριαρχεῖο και η Εκκλησία της Ελλάδος αποφάσισαν ότι πρέπει να κάνουν κάτι με τις ελληνικές κοινότητες. Το 1907 το Πατριαρχεῖο συνέστησε Επιτροπή από τρεις

μητροπολίτες για να μελετήσουν το ζήτημα της αυξανόμενης ελληνικής Διασποράς. Ποιος θα πρέπει να έχει εξουσία πάνω σε αυτούς τους ανθρώπους και τους ναούς τους; Πώς πρέπει να διοικείται η ελληνική Διασπορά; Στις 12 Νοεμβρίου 1907 η Πατριαρχική Επιτροπή παρουσίασε την εισήγησή της στη συνεδρία της Ιεράς Συνόδου. Μια σύγχρονη αποτίμηση συνοψίζει την εισήγηση και τη συζήτηση ως ακολούθως:

«Η εισήγηση συμπεραίνει βασιζόμενη επί των ιερών κανόνων, οι οποίοι δεν παρατίθενται, ότι όλοι οι ελληνικοί ναοί και κοινότητες στο εξωτερικό, που δεν είναι εντεταγμένες στο κανονικό έδαφος μιας Ορθόδοξου Αυτοκεφάλου Εκκλησίας, εξαρτώνται από το Οικουμενικό Πατριαρχείο. Για την πλήρη ευόδωση αυτής της πρωτοβουλίας η Επιτροπή ήταν της γνώμης ότι το Οικουμενικό Πατριαρχείο θα έπρεπε να απευθυνθεί εγγράφως στις αδελφές Αυτοκέφαλες Εκκλησίες ώστε εκείνες να ζητούν από το Οικουμενικό Πατριαρχείο να δίνει την τυπική συγκατάθεσή του στον διορισμό ιεραρχών και κληρικών, υπευθύνων των ενοριών τους στο εξωτερικό. Σε αυτή την περίπτωση το Οικουμενικό Πατριαρχείο δεν θα είχε δικαίωμα να αρνηθεί. Θα ήταν συνελόντι ειπείν μια απλή τυπική διαδικασία.

«Ο Παναγιώτατος Πατριάρχης Ιωακείμ Γ΄ διαφώνησε. Πρότεινε τουλάχιστον στην Ευρώπη τα πράγματα να παραμείνουν ως έχουν, με τις κοινότητες παντού να εξακολουθούν να υπάγονται στις οικείες αυτών Εκκλησίες, ενώ οι ελληνικές κοινότητες στην Αμερική θα έπρεπε να αναφέρονται απευθείας στην Ιερά Σύνοδο των Αθηνών»[8].

Εξ όσων μπορώ να κρίνω, αυτή η εισήγηση είναι το πλέον πρώιμο παράδειγμα της θεωρίας «έν τοῖς βαρβαρικοῖς μέρεσι» του 28^{ου} κανόνα, παρόλο που ο ίδιος ο κανόνας δεν παρατίθεται άμεσα. Σημειωτέον ότι η Πατριαρχική Επιτροπή και ο ίδιος ο Πατριάρχης Ιωακείμ διαφωνούσαν με την εφαρμογή αυτής της αρχής.

Τον Μάρτιο του 1908 ο Πατριάρχης Ιωακείμ και η περί αυτόν Ιερά Σύνοδος εξέδωσαν τον Τόμο που παραχωρούσε στην Εκκλησία της Ελλάδος τα πατριαρχικά δικαιώματα επί της Διασποράς[9]. Στον Τόμο τίθεται σαφώς η θεωρία «έν τοῖς βαρβαρικοῖς μέρεσι» ως βάση για τη δικαιοδοσία του Πατριαρχείου επί της Διασποράς, ενώ ταυτοχρόνως δίδεται έμφαση στους Έλληνες στην καταγωγή, όχι σε όλους τους ορθόδοξους χριστιανούς. Ο Τόμος αρχίζει με τον ισχυρισμό ότι η Ιερά Σύνοδος επιχειρεί να βρει θεμέλιο στους αρχαίους κανόνες για να αντιμετωπίσει τις ειδικές ποιμαντικές προκλήσεις, που ανέκυψαν. Η Σύνοδος γράφει: «...καὶ νῦν ποιούμεν διὰ τοῦ παρόντος ἡμετέρου Πατριαρχικοῦ καὶ Συνοδικοῦ Τόμου περὶ τῶν ἔξω τῶν καθωρισμένων ὀρίων τῶν ἐπὶ μέρους αὐτοκεφάλων ἐκκλησιαστικῶν περιφερειῶν διεσπαρμένων ἐν Εὐρώπῃ τε καὶ Ἀμερικῇ καὶ ταῖς λοιπαῖς χώραις ὀρθοδόξων Ἑλληνικῶν Ἐκκλησιῶν, ὧν ἄχρι τοῦδε ἀσταθῆς καὶ ἀκαθόριστος ἐτύγχανεν ἡ τάξις μιᾶς κανονικῆς πνευματικῆς ἀρχῆς».

Στη συνέχεια στον Τόμο διατυπώνεται η θεωρία «έν τοῖς βαρβαρικοῖς μέρεσι»:

«Ἐπειδὴ δὲ οὕτως ἀνωμάλως καὶ ἀορίστως ἐχόντων τῶν τῆς πνευματικῆς ἐξαρτήσεως τῶν εἰρημένων ἐκκλησιῶν παρεβιάζετο μὲν προφανῶς ἡ κανονικὴ τάξις εὐδηλον γὰρ ὅτι οὔτε ἡ ὑπὸ τοῦ καθ' ἡμᾶς Πατριαρχικοῦ θρόνου εἰς τὸ αὐτοκέφαλον ἀναχθεῖσα μετὰ καθωρισμένων ὀρίων ἀγιωτάτη Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος οὔτε ἄλλη τις Ἐκκλησία ἢ θρόνος ἡδύνατο δήπου κανονικῶς πέραν τῶν ὀρίων τῆς οἰκείας περιφερείας ἐπεκτεῖναι τὴν ἑαυτοῦ ἐξουσίαν, πλὴν γε τοῦ καθ' ἡμᾶς Ἀγιωτάτου Ἀποστολικοῦ καὶ Πατριαρχικοῦ Οἰκουμενικοῦ θρόνου ἀπὸ τε τοῦ κεχορηγημένου αὐτῷ προνομίου τοῦ χειροτονεῖν τοὺς ἐν τοῖς βαρβαρικοῖς καὶ πέραν δηλονοῦν τῶν καθωρισμένων ἐκκλησιαστικῶν περιφερειῶν ἐπισκόπους καὶ ἀπὸ τῶν ἑαυτοῦ πρεσβείων εὐλόγως δικαιομένου τὴν ὑπάτην ἀσκεῖν ἐπὶ τῶν εἰρημένων ἐν τῇ ξένη ἐκκλησιῶν πνευματικὴν προστασίαν».

Στη συνέχεια λέγεται στον Τόμο ὅτι το Πατριαρχεῖο «ἐκχωρεῖ τῇ αὐτῇ Ἐκκλησίᾳ (τῆς Ἑλλάδος σ.τ.μ.)... καὶ τὸ κανονικὸν κυριαρχικὸν τῆς πνευματικῆς προστασίας καὶ ἐποπτείας δικαίωμα ἐπὶ πασῶν τῶν ἐν τῇ διασπορᾷ... ὀρθοδόξων ἐλληνικῶν ἐκκλησιῶν». Στον Τόμο ἐκτίθενται διάφοροι ὅροι: τὸ Ἅγιο Μύρο θα πρέπει νὰ λαμβάνεται ἀπὸ τὸν Οἰκουμενικὸν Πατριάρχη, τὸν ὁποῖο οφείλουν νὰ μνημονεύουν κατὰ τὴν Θεία Λειτουργία, οἱ ἐνοριακοὶ ἐφημέριοι πρέπει νὰ λαμβάνουν κανονικὸν διορισμὸ ἀπὸ τὴν Ἱερά Σύνοδο τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ὅλες οἱ ἐνορίες οφείλουν νὰ καταβάλλουν εἰσφορὲς ὑπὲρ τοῦ Πατριαρχείου.

Πρῶτα ἀπ' ὅλα βλέπουμε ευρύτατες κανονικὲς διεκδικήσεις ὅπως: ἡ ἀναφορὰ στο δικαίωμα τῆς Κωνσταντινουπόλεως «χειροτονεῖν τοὺς ἐν τοῖς βαρβαρικοῖς... ἐπισκόπους», που εἶναι σαφὴς ἐπίκληση τοῦ 28^{ου} κανόνα. Καὶ ὁ Τόμος ἰσχυρίζεται ὅτι μόνον ἡ Κωνσταντινούπολις «ἡδύνατο δήπου κανονικῶς πέραν τῶν ὀρίων τῆς οἰκείας περιφερείας ἐπεκτεῖναι τὴν ἑαυτοῦ ἐξουσίαν» καὶ ὅτι οὐδεμία ἄλλη Ἐκκλησία μπορεῖ νὰ ἀσκεῖ τὴν δικαιοδοσίαν τῆς ἐπὶ Διασπορᾶς ἐκτὸς τῶν ὀρίων τῶν καθωρισμένων αὐτῆς περιφερειῶν. Μποροῦμε νὰ υποθέσουμε ὅτι τοῦτο ἀφορᾷ τὶς διεκδικήσεις τῆς Ρωσικῆς Ἐκκλησίας, ἡ ὁποία εἶχε ἐπισκόπους ἐν τῇ Ἀμερικῇ καὶ τῇ Ἰαπωνίᾳ.

Ἐν τούτοις, ὁ Τόμος εἶναι ἐπικεντρωμένος σαφῶς ἐν τῇ Ἑλλάδι καὶ ὄχι ἐν ὅλῳ τῷ ὀρθόδοξῷ κόσμῳ ἐν γένει. Ὅχι ὅτι ὁ Τόμος ἐκχωρεῖ τοὺς μὴ Ἑλληνας ἐν ἄλλῃ ὀρθόδοξῃ Ἐκκλησίᾳ. Ἀπλῶς ὁ Τόμος δὲν μνημονεύει τοὺς μὴ Ἑλληνας ὀρθοδόξους χριστιανοὺς τῆς Διασπορᾶς.

Σύμφωνα με τὸν Τόμο τοῦ 1908, ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος ἔπρεπε νὰ ἀποστελεῖ ἐπίσκοπο ἐν τῇ Ἀμερικῇ. Ἐπὶ μίαν δεκαετία, μέχρι τὸ 1918 τοῦτο δὲν συνέβη καὶ οἱ ἐλληνικὲς ἐνορίες ἐν τῇ Διασπορᾷ διχάσθησαν ἀκόμη περισσότερο. Βεβαίως, ἦταν ἐποχὴ τῆς διαιρέσεως «βασιλικῶν καὶ βενιζελικῶν» καὶ οἱ ἐλληνικὲς ἐνορίες ἐν τῇ Ἀμερικῇ διχάσθησαν με κριτήριον τὶς πολιτικὲς περὶ τὴν ἀποδοτικὴν σύμφωνον με τὶς παρατάξεις ἐν τῇ Βασιλείᾳ τῆς Ἑλλάδος. Τὸ 1918 ὁ νέος μητροπολίτης Ἀθηνῶν (χωρὶς ἀκόμη τὸν τίτλον τοῦ «ἀρχιεπισκόπου») Μελέτιος Μεταξάκης ἀναχώρησε γιὰ τὶς Ἠνωμένες Πολιτεῖες μαζί με τὸν φίλον τοῦ ἐπίσκοπον Ἀλέξανδρον Δήμογλου καὶ ἀρχίσαν νὰ ὀργανώσουν τὶς ἐλληνικὲς ἐνορίες ἐν ὅ,τι θὰ ἐξελισσόταν ἐν τῇ Ἀμερικῇ Ἀρχιεπισκοπὴ. Αὐτὴ ἡ Ἀρχιεπισκοπὴ διεξήγαγε τὴν πρώτην Κληρικολαϊκὴν Συνέλευσιν τὸ 1921 καὶ τότε καταχωρήθη ὡς νομικὸ

πρόσωπο. Ως θεσμός, η Αρχιεπισκοπή εόρτασε την εκατονταετηρίδα της πέρυσι, το 2021.

Γιατί τότε εορτάζουμε την εκατονταετηρίδα της Αρχιεπισκοπής το 2022; Το 1921 ο Μελέτιος ήταν στην Ελλάδα ανεπιθύμητο πρόσωπο, έζησε τις ανόδους και τις καθόδους μαζί με τον πολιτικό του σύμμαχο Βενιζέλο και όταν η παράταξη των βασιλικών επικράτησε πάλι ο Μελέτιος ως μητροπολίτης επαύθη. Επανήλθε στην Αμερική, αλλά αυτή τη φορά ως εξόριστος πλέον. Όταν η Ελληνορθόδοξη Αρχιεπισκοπή ιδρύθηκε το καλοκαίρι του 1921, η εκκλησιαστική θέση αμφοτέρων, της Αρχιεπισκοπής και του Μελετίου, ήταν αρκετά αβέβαιη.

Όλα πήραν δραματική τροπή στο τέλος του χρόνου. Τον Δεκέμβριο ο Μελέτιος ξαφνικά εξελέγη Οικουμενικός Πατριάρχης με μια αντικανονική διαδικασία στην οποία εμπλέκεται μια μειοψηφία των εκλογίμων επισκόπων-εκλογέων. Ο οικουμενικός θρόνος παρέμενε κενός από το 1918, μια αβέβαιη περίοδος, που συνέπεσε με τον ελληνοτουρκικό πόλεμο. Εν ριπή οφθαλμού ο Μελέτιος από εκδιωχθείς μητροπολίτης Αθηνών μετατράπηκε σε κορυφαίο ιεράρχη του ορθόδοξου κόσμου. Η ενθρόνισή του τελέσθηκε τον Φεβρουάριο και μια από τις πρώτες του πράξεις ως Πατριάρχης την 1^η Μαρτίου ήταν η ακύρωση του Τόμου του 1908 και η ανάκτηση της εξουσίας του Οικουμενικού Πατριάρχη στη Διασπορά.

Η ακύρωση έγινε μέσα από την Πράξη, που εξέδωσε ο Μελέτιος και η περί αυτόν Ιερά Σύνοδος[10]. Σε αυτό το κείμενο, εξ όσων γνωρίζω, για πρώτη φορά παρουσιάσθηκε η πλήρως επεκτατική θεωρία «έν τοῖς βαρβαρικοῖς μέρεσι», χωρίς περιορισμό στους Έλληνες στην καταγωγή. Στην Πράξη περιγράφεται ο Τόμος του 1908 ως ένα κείμενο, κατά το οποίο το Πατριαρχείο εκχώρησε στην Εκκλησία της Ελλάδος «τὴν διαχείρισιν τοῦ κανονικοῦ αὐτῆς δικαιώματος τῆς ὑπάτης πνευματικῆς ἐξουσίας καὶ προστασίας ἐπὶ τῶν ἐν τῇ διασπορᾷ καὶ ἔξω τῶν καθωρισμένων ὁρίων τῶν Ἁγιωτάτων Ὁρθόδοξων Αὐτοκεφάλων Ἐκκλησιῶν». Η Πράξη επισημαίνει ειδικότερα ότι αυτές οι κοινότητες ήταν «ἐλληνόφωνες». Και επειδή η Εκκλησία της Ελλάδος απέτυχε να οργανώσει επιτυχώς αυτές τις κοινότητες, η Κωνσταντινούπολη ανακτούσε το δικαίωμα ἐπὶ τῆς Διασποράς «ἐν τῷ ἀπαραγράφτῳ δικαιώματι αὐτῆς τοῦ διέπειν καὶ διαχειρίζεσθαι αὐτεξουσίως τὴν ἀπὸ τῶν ἱερῶν κανόνων καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς τάξεως ἀνήκουσαν αὐτῇ κανονικὴν ἐξουσίαν, ἐν ᾗ περιλαμβάνεται καὶ ἡ ἐπὶ τῶν ἔξω καὶ ἐν τῇ διασπορᾷ Ὁρθόδοξων Παροικιῶν ἐκκλησιαστικὴ ἐποπτεία». Επομένως, η Πράξη μεταπηδᾷ ἀπὸ τὴν ἔμφαση στους ἐλληνόφωνους σε ὅλες τις ορθόδοξες κοινότητες ανεξαρτήτως εθνικότητος ἢ γλώσσας. Προκειμένου να αρθεῖ κάθε ἀμφιβολία ως προς τὴν επεκτατικὴ αὐτῆς τῆς διεκδικήσεως, στὴν προτελευταία παράγραφο ἡ Πράξη φθάνει στὴν κορύφωσή της:

«[ἡ Κωνσταντινούπολις] ἀποκαθίστησι δὲ καὶ αὐθις πλήρη καὶ ἀκέραια τὰ κανονικὰ κυριαρχικὰ αὐτῆς δικαιώματα τῆς ἀμέσου ἐποπτείας καὶ διακυβερνήσεως ἐπὶ πασῶν ἀνεξαιρέτως τῶν ἔξω τῶν ὁρίων ἐκάστης ἐπὶ μέρους Αὐτοκεφάλου Ἐκκλησίας ἐν τε Εὐρώπῃ καὶ ἐν Ἀμερικῇ καὶ ἀλλαχοῦ εὕρισκομένων Ὁρθόδοξων Παροικιῶν, ὑπάγουσα καὶ αὐθις αὐτὰς ὑπὸ τὴν ἄμεσον αὐτῆς ἐκκλησιαστικὴν ἐξάρτησιν καὶ χειραγωγίαν καὶ ὀρίζουσα ὅπως πρὸς αὐτὴν μόνον ἔχωσιν αὐταὶ ἐφεξῆς τὴν ἀναφορὰν αὐτῶν καὶ παρ'αὐτῆς τὸ κύρος τῆς ἐκκλησιαστικῆς συγκροτήσεως καὶ ὑποστάσεως αὐτῶν...»

Στη συνέχεια, στις 17 Μαΐου, ο Μελέτιος και η περί αυτόν Ιερά Σύνοδος εξέδωσαν Τόμο ιδρύσεως της Αρχιεπισκοπής Βορείου και Νοτίου Αμερικής ως επαρχίας του Οικουμενικού Πατριαρχείου[11]. Αυτός ο Τόμος του Μαΐου αρχίζει επαναλαμβάνοντας τη θεωρία «ἐν τοῖς βαρβαρικοῖς μέρεσι»: «Τῶν ὀρθοδόξων παροικιῶν τῶν ἔξω κανονικῶν ὀρίων ἐκάστης τῶν ἐπὶ μέρος Ἁγίων τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησιῶν εὕρισκομένων τὴν ποιμαντικὴν διακυβέρνησιν τῷ Ἁγιωτάτῳ Ἀποστολικῷ Πατριαρχικῷ Οἰκουμεικῷ Θρόνῳ αἱ κανονικαὶ διατάξεις καὶ ἡ διὰ τῶν αἰῶνων πράξις τῆς Ἐκκλησίας ἀναγράφουσιν».

Σε αντίθεση με τον Τόμο του 1908, που αρχίζει με μια εκτεταμένη διεκδίκηση ἐπὶ τῆς εδαφικῆς δικαιοδοσίας, ἀλλὰ στη συνέχεια μεταβιβάζει τὴν ἐμφαση μόνον στὴν ἐλληνικὴ Διασπορά, καὶ σε ἀντίθεση με τὴν προηγούμενη Πράξη τοῦ Μαρτίου 1922, που ἀνακάλεσε τὸν Τόμο τοῦ 1908, ὁ Τόμος τοῦ 1922 δὲν κάνει καθόλου ἀναφορὲς στὴν ἐθνικὴ καταγωγή, ἀλλὰ ὀρίζει «ὅπως ἀπὸ τοῦ νῦν πᾶσαι αἱ ἐν Ἀμερικῇ Βορείῳ καὶ Νοτίῳ εὕρισκόμεναι ὀρθόδοξοι παροικίαι καὶ οἰαδήτινες ὀρθόδοξοι ἐκκλησιαστικαὶ συσσωματώσεις αἱ τε νῦν ὑφιστάμεναι καὶ ἐν τῷ ἐφεξῆς χρόνῳ ἰδρυθησόμεναι γνωρίζονται ὡς μέλη σώματος ἑνὸς, ὅπερ ἐστὶ ἡ Ὅρθόδοξος Ἀρχιεπισκοπὴ Ἀμερικῆς Βορείου καὶ Νοτίου». Ὅχι «Ἑλληνικὴ Ἀρχιεπισκοπὴ», ἀλλὰ «Ὅρθόδοξος Ἀρχιεπισκοπὴ».

Ὁ Τόμος κατατάσσει τὴν Ἀρχιεπισκοπὴ στὴν δέκατη πέμπτη θέση τοῦ καταλόγου τῶν μητροπόλεων τοῦ Οἰκουμεικοῦ Πατριαρχείου καὶ θεσπίζει τὴ διάρθρωση τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς, ἡ ὁποία πρέπει νὰ διαιρεῖται σε ἐπαρχίες. ΓΙΑ τὴν ἐναρξη ὁ Τόμος συνιστᾷ τέσσερις. Ἀξιοπεριεργο εἶναι ὅτι ἡ Νέα Ὑόρκη δὲν ἀναφέρεται καθόλου. Ὁ ἀρχιεπίσκοπος ἔχει τὴν Ουάσιγκτον καὶ τὴ Φιλαδέλφεια, ἐνῶ οἱ ἄλλες τρεῖς ἐπαρχίες εἶναι τοῦ Σικάγου, τῆς Βοστώνης καὶ τῆς Καλιφόρνιας. Ὁ ἀρχιεπίσκοπος καὶ οἱ ἐπαρχιοῦχοι ἐπίσκοποι συγκροτοῦν τὴν Ἐπαρχιακὴ Σύνοδο.

Ὁ Τόμος χορηγεῖ στὴν Ἀρχιεπισκοπὴ πολὺ περισσότερὴ ἀνεξαρτησία ἀπὸ ὅ,τι ἔχει ἡ σημερινὴ Ἑλληνικὴ Ἀρχιεπισκοπὴ. Σε περίπτωση χρεΐας εἴτε τοῦ ἀρχιεπισκοπικοῦ θρόνου, εἴτε τοῦ ἐπαρχιακοῦ, ἡ Ἐπαρχιακὴ Σύνοδος ἐκλέγει διάδοχο σύμφωνα με τὴν ἀκόλουθη διαδικασία: ἡ Ιερά Σύνοδος τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἔχει τὸν κατάλογο τῶν πρὸς ἀρχιερατεία ἐκλογίμων, ἐπείτα τὸ μόνιμο Κληρικολαϊκὸ Συμβούλιο (οὐσιαστικὰ ἀνάλογο τοῦ σημερινοῦ Συμβουλίου τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς ἢ τοῦ Συμβουλίου τῆς Μητροπόλεως) «προωθεί» τοὺς προτιμώμενους υποψηφίους, βασικά δὲ συγκεκριμένους υποψηφιότητες. Ἡ Ἐπαρχιακὴ Σύνοδος ἐπιλέγει ἀπὸ τὸν κατάλογο τῶν υποψηφιοτήτων, ὑπὸ τὸν ὄρο τῆς ἐγκρίσεώς τοὺς ἀπὸ τὸν Οἰκουμεικὸν Πατριάρχη.

Βεβαίως, τίποτε ἀπὸ αὐτὰ δὲν ἐφαρμόζεται σήμερα. Ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῆς ἀναδιαμόρφωσης τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς τὸ 1930-1931 ἡ Ιερά Σύνοδος τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐλέγχει τὴν ἐκλογή τῶν νέων Ἀρχιεπισκόπων, με τὴν ἴδια τὴν Ἀρχιεπισκοπὴ νὰ μὴν διαδραματίζει κανένα ρόλο στὴ διαδικασία τῆς ἐκλογῆς, ἐκτὸς ἀπὸ ἕνα συμβουλευτικὸ (τοῦ κομπάρσου στὴν οὐσία), που ἀνατίθεται στὸ Ἀρχιεπισκοπικὸ Συμβούλιο.

Ὅπως εἶδαμε, ὁ Τόμος τοῦ 1922 δὲν ἔχει ἐθνικὸ χαρακτήρα. Φαίνεται νὰ οραματίζεται τὴν

Αρχιεπισκοπή ως το μοναδικό κανονικό σώμα για όλους τους ορθόδοξους χριστιανούς στη Βόρεια και Νότια Αμερική. Ουδέποτε δεν είχε η Αρχιεπισκοπή τον πανορθόδοξο χαρακτήρα, ο οποίος όπως φαίνεται καθιερώνεται από τον Τόμο. Στο πρώτο Καταστατικό της Αρχιεπισκοπής, που εξεδόθη το 1922, αναφέρεται αυτή ως «Έλληνική» Αρχιεπισκοπή, και προορίζεται για εκείνους τους ορθόδοξους χριστιανούς, οι οποίοι χρησιμοποιούν την ελληνική ως γλώσσα της λατρείας τους. Το Καταστατικό τονίζει ειδικότερα ότι η Αρχιεπισκοπή υπάρχει για να οργανώνει την πνευματική ζωή των Ελλήνων και των ορθοδόξων Αμερικανών ελληνικής καταγωγής.

Αυτές οι δύο Πράξεις του Μελετίου και της περί αυτόν Συνόδου ήταν μόνο ένα μέρος της καταγιωτικής δραστηριότητας του Οικουμενικού Πατριαρχείου. Τον Μάρτιο, τον ίδιο μήνα που ανεκλήθη ο Τόμος του 1908, ο Μελέτιος διεξήγε μια εβδομάδα διαπραγματεύσεων με μια σερβική ορθόδοξη αντιπροσωπεία για το αυτοκέφαλο της Σερβικής Εκκλησίας. Με άλλο Τόμο ιδρύθηκε η μητρόπολη Θυατείρων και Μεγάλης Βρετανίας για να επιβλέπει τις παροικίες στην Κεντρική και τη Δυτική Ευρώπη. Ο Τόμος για τη Βόρεια και τη Νότια Αμερική ήρθε τον Μάιο, τον Σεπτέμβριο ο Μελέτιος εξέδωσε εγκύκλιο για το έγκυρο των αγγλικανικών χειροτονιών. Δεν ήταν σύμπτωση ότι η Βρετανία ήταν ένας από τους αποφασιστικούς παίκτες στο τότε ακόμη απροσδιόριστο μέλλον της Τουρκίας και ο Μελέτιος επί μερικά χρόνια εξέφραζε δημοσίως την ελπίδα ότι η Αγία Σοφία θα μπορούσε να επιστραφεί στους ορθοδόξους.

Η εκλογή του Μελετίου και όλη αυτή η δραστηριότητα, που μόλις περιέγραψα, έλαβαν χώρα σε μία περίοδο αδιεξόδου στον ελληνοτουρκικό πόλεμο, μια ηρεμία γεμάτη ένταση πριν από τη Μικρασιατική Καταστροφή. Τον Φεβρουάριο και τον Μάρτιο, όταν ο Μελέτιος ενθρονίσθηκε και ανακάλεσε τον Τόμο του 1908, οι σύμμαχοι με επικεφαλής τη Βρετανία, διεξήγαγαν διπλωματικές συναντήσεις στο Λονδίνο, προσπαθώντας να μεσολαβήσουν για μια ανακωχή. Ο Ατατούρκ δεν συμφωνούσε, ενώ οι Έλληνες όλο και περισσότερο αποκαρδιώνονταν και διχάζονταν. Τον Απρίλιο ο Μελέτιος έγραψε στον Βενιζέλο: «Είναι βέβαιο ότι όλοι εμείς εδώ και στη Σμύρνη και την Αθήνα αγωνιζόμαστε στα τυφλά, χτυπώντας και φίλους, και εχθρούς χωρίς πλέον ένα συγκεκριμένο σκοπό...»[12]. Κατά τη διάρκεια μερικών εβδομάδων πριν εκδοθεί ο Τόμος για τη Διασπορά, η σοβιετική κυβέρνηση, η οποία από την πλευρά της ήταν απασχολημένη με τον διωγμό κατά της Ρωσικής Ορθόδοξου Εκκλησίας, έστειλε μεγάλα χρηματικά ποσά ως βοήθεια στην Τουρκία. Οι Έλληνες άρχισαν να δείχνουν μεγάλο ενδιαφέρον προς την Κωνσταντινούπολη. Όλοι πήγαιναν για διευθέτηση.

Αυτό είναι το πλαίσιο, στο οποίο ο Μελέτιος και η περί αυτόν Σύνοδος ανακάλεσαν τον Τόμο του 1908 και ίδρυσαν την Αρχιεπισκοπή Βορείου και Νοτίου Αμερικής. Το μέλλον του Οικουμενικού Πατριαρχείου, της Ορθοδοξίας όχι μόνον στην Τουρκία, αλλά και στη Ρωσία, και ειλικρινά απανταχού, ετέθη ξαφνικά υπό αμφισβήτηση. Οι μεγάλες αυτοκρατορίες, που επί αιώνες προσδιόρισαν τον ορθόδοξο κόσμο – Ρωσική, Οθωμανική και των Αψβούργων – ξαφνικά εξαφανίσθηκαν και τη θέση τους στην καλύτερη των περιπτώσεων κατέλαβαν η αβεβαιότητα, ενώ πολλές φορές οι διωγμοί και οι καταστροφές. Σε αυτό το πλαίσιο ο Μελέτιος, ίσως ο πλέον δημιουργικός, φιλόδοξος και πολιτικά σκεπτόμενος Πατριάρχης στην ιστορία, αναδιοργάνωσε

ριζικά τον ίδιο τον θεσμό του Οικουμενικού Πατριαρχείου, αναδιατύπωσε ένα νέο σκοπό ως δημιουργός της επεκτατικής θεωρίας «έν τοῖς βαρβαρικοῖς μέρεσι», που κάλυπτε το μεγαλύτερο μέρος της υφηλίου.

Στην αρχή αυτής της εργασίας παρέθεσα ρήση του μελλοντικού Πατριάρχη Αλεξανδρείας Χριστοφόρου, ο οποίος δήλωσε ότι το Οικουμενικό Πατριαρχείο άρχισε να επεκτείνει τη δικαιοδοσία του επί της Διασποράς μόνον το 1922, δηλαδή με τον Τόμο του 1922. Όμως παρ' όλο που μπορούμε να ιχνηλατήσουμε την αξίωση του Πατριαρχείου επί της Διασποράς λίγο πριν το 1908, ο Χριστοφόρος φαίνεται να είχε δίκαιο εν γένει. Η θεωρία «έν τοῖς βαρβαρικοῖς μέρεσι» στην πραγματικότητα εμφανίζεται στις αρχές του 20^{ου} αι., για πρώτη φορά προσδιορίσθηκε σαφώς στον Τόμο του 1908, αλλά δεν είχε κανένα πρακτικό αποτέλεσμα μέχρι το 1922.

Μια τελευταία παρατήρηση. Ο Πατριάρχης Μελέτιος είναι ο πατέρας της σύγχρονης θεωρίας «έν τοῖς βαρβαρικοῖς μέρεσι», αλλά μετά από μερικά χρόνια την απέρριψε. Το 1924 οι Τούρκοι τον ανάγκασαν να φύγει από την Κωνσταντινούπολη και το 1926 εξελέγη Πατριάρχης Αλεξανδρείας. Την επόμενη χρονιά καθάισε έναν ιερέα, ο οποίος βρισκόταν στο Μαρόκο, που στην αρχαιότητα υπαγόταν στη Ρώμη. Ο ιερέας κατέθεσε έκκλητο προσφυγή στον Οικουμενικό Πατριάρχη, ο οποίος διεκδικούσε τη δικαιοδοσία επί του Μαρόκου (η χώρα εκείνη την εποχή θεωρείτο «Διασπορά»). Ο Μελέτιος διεκδίκησε όλη την Αφρική για την Αλεξάνδρεια, μολονότι μέχρι τότε ο τίτλος του κάλυπτε μόνον «Αλεξάνδρεια, Λιβύη, Πεντάπολη, Αιθιοπία και πάσα την Αίγυπτο»[13]. Το 1927, παρά τη θεωρία «έν τοῖς βαρβαρικοῖς μέρεσι», αρχίζουν οι διεκδικήσεις της Αλεξανδρείας επί «πάσης τῆς Αφρικῆς». Ο Οικουμενικός Πατριάρχης δεν αναγνώρισε τις διεκδικήσεις επί «πάσης τῆς Αφρικῆς» μέχρι το 2001.

Αδιαμφισβήτητα θα ήμουν πρόθυμος να αποδειχθεί ότι κάνω λάθος σε αυτό. Δεν είμαι κανονολόγος ή ιστορικός του Βυζαντίου. Ίσως ο Βαλσαμών και ο Ζωναράς απλώς αγνόησαν τη θεωρία «έν τοῖς βαρβαρικοῖς μέρεσι» στην ερμηνεία τους του 28^{ου} κανόνα. Υποθέτω ότι είναι δυνατό ότι ο Όσιος Νικόδημος με τη σειρά του στις αρχές του 19^{ου} αι. επίσης παρέβλεψε αυτή τη θεωρία και ότι κατά πάσα πιθανότητα το Οικουμενικό Πατριαρχείο είχε ενστάσεις κατά της ρωσικής δικαιοδοσίας επί της Αμερικής σε κάποιο έγγραφο, το οποίο δεν έχει ακόμη ανακαλυφθεί. Αλλά η απλούστερη εξήγηση, η εξήγηση που υποστηρίζεται από τις αποδείξεις, που όντως έχουμε, είναι ότι η θεωρία «έν τοῖς βαρβαρικοῖς μέρεσι» του 28^{ου} κανόνα έχει τις καταβολές της στις αρχές του 20^{ου} αι., όταν η πολυπληθής ελληνική Διασπορά επεκτάθηκε σε όλο τον κόσμο και σύντομα μετά τούτο το υπό τον Μελέτιο Μεταξάκη Οικουμενικό Πατριαρχείο αναγκάσθηκε να ανακαλύψει εκ νέου τον εαυτό του ενώπιον της μοναδικής στα 500 χρόνια απειλής για την ίδια την ύπαρξή του.

[1] Christophoros, Metropolitan of Leontopolis, «The Position of the Ecumenical Patriarchate in the

Orthodox Church (1924)», *Orthodox History* (August 26, 2020), <https://orthodoxhistory.org/2020/08/26/the-position-of-the-ecumenical-patriarchate-in-the-orthodox-church-1924/>, μεταφράστηκε από τα γαλλικά από τον Sam Noble, δημοσιεύθηκε ως «Le patriarcat œcuménique vu d’Egypte», *Revue des études Byzantines* 137 (1925), 40-55.

[2] Γ. Α. Ράλλη και Μ. Ποτλή, Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων τῶν τε Ἁγίων καὶ πανευφήμων ἀποστόλων καὶ τῶν ἱερῶν οἰκουμενικῶν καὶ τοπικῶν Συνόδων καὶ τῶν κατὰ μέρος Ἁγίων Πατέρων. 2:280-286. Καὶ πάλι ὁ πατήρ John Erickson: «Γι’ αὐτὸ τὸν λόγο [καὶ ὥστε], μητροπολίτες καὶ μόνον αὐτοὶ τῶν ἐπαρχιῶν Πόντου, Ἀσίας καὶ Θράκης, καθὼς καὶ οἱ ἐπίσκοποι τῶν προειρημένων ἐπαρχιῶν τῶν βαρβάρων [ἔτι δὲ καὶ τοὺς ἐν τοῖς βαρβαρικοῖς ἐπισκόπους τῶν προειρημένων διοικήσεων], οφείλουν νὰ χειροτονοῦνται ἀπὸ τὸν προειρημένο ἀγιώτατο θρόνο τῆς ἀγιωτάτης Ἐκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως». Fr John H. Erickson, *Chalcedon Canon 28: Its Continuing Significance For Discussion of Primacy in the Church*, 1.

[3] *Ἡ Ἑλληνορθόδοξη Θεολογικὴ Σχολὴ τοῦ Τιμίου Σταυροῦ*, *The Leadership of the Ecumenical Patriarchate and the Significance of Canon 28 of Chalcedon*, Greek Orthodox Archdiocese of America (April 30, 2009), <https://www.goarch.org/-/the-leadership-of-the-ecumenical-patriarchate-and-the-significance-of-canon-28-of-chalcedon>.

[4] Ὁ Mathisen ἐξηγεῖ: «Ὁ ὅρος τοῦ 451 θὰ τοποθετοῦσε τὴν Κωνσταντινούπολη στὸ ἴδιο μετὰ τὴν Ἀντιόχεια καὶ τὴν Ἀλεξάνδρεια διοικητικὸ ἐπίπεδο, ἐνῶ ἡ Κωνσταντινούπολη εἶχε ἤδη διεκδικήσει τὴν ἐπίβλεψη ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιῶν τῶν βαρβάρων στὶς περιοχές, ποὺ ἦταν παρακείμενες στὶς ἐπαρχίες τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Αἰγύπτου. Ἐπιπλέον, αὐτὸς ὁ ὅρος θὰ κάλυπτε τὸ κενό, τὸ ὁποῖο θὰ μπορούσε νὰ ἔχει ἀφήσει τὴν Καισάρεια ὡς ἐδρὰ τῆς μητροπόλεως Ἀρμενίας ἐκτὸς ἀποτελεσματικοῦ ἐλέγχου τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἀκόμη καὶ ὅταν ἡ Κωνσταντινούπολη ἀσκούσε ἐξουσία ἐπὶ τῆς Καισαρείας. Ὅποιοσδήποτε ἐπίσκοπος τῶν βαρβάρων στὶς παρακείμενες στὸν Πόντο, τὴν Ἀσία καὶ τὴν Θράκη περιοχές εἶχε πλέον τῶρα ἀμεση εὐθύνη ἐναντὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐνῶ ἄλλες σχέσεις διακόπηκαν». Mathisen, 669. Ὁ ἀρχιμανδρίτης Κύριλλος Χοβοροῦν γράφει: «Δεν εἶχε ἀπονεμηθεῖ στους Πατριάρχες Κωνσταντινουπόλεως προνόμιο νὰ χειροτονοῦν ἐπισκόπους μετὰ τῶν “βαρβάρων”, οἱ ὁποῖοι ἐμείναν ἐκτὸς τῆς αυτοκρατορίας, στὸ *Barbaricum*. Τοῦτο εἶναι σαφές ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι δεν υπήρχαν ἐκεῖ ἐπίσκοποι, ἴσως με ἐξαίρεση τὴν Κριμαία. Μόνον οἱ ἐπίσκοποι γιὰ τοὺς “βαρβάρους”, οἱ ὁποῖοι κατοικοῦσαν ἐντὸς τῶν τριῶν διοικήσεων τῆς αυτοκρατορίας χειροτονοῦνταν ἀπὸ τοὺς Πατριάρχες Κωνσταντινουπόλεως». Cyril Honorun, *On the Formation of Jurisdictional Limits of Eastern Churches in 4-5th Centuries*, *Oriente Lumen IX Conference Proceedings*. Society of St John Chrysostom Eastern Christian Publications. 2005. 87-103. Ὁ Erickson εἶναι τῆς ἴδιας γνώμης: «Ποία εἶναι ἡ σημασία καὶ ἡ χρῆση τῆς φράσης “τοὺς ἐν τοῖς βαρβαρικοῖς ἐπισκόπους τῶν προειρημένων διοικήσεων”; Πρῶτον, εἶναι ἀπολύτως σαφές ὅτι δεν σημαίνει τὴν ἀπεριόριστη ἐξουσία ἐπὶ τῶν βαρβάρων ὅπου καὶ νὰ κατοικοῦσαν, ἐφ’ ὅλης τῆς Διασποράς, ὅπως θὰ λέγαμε σήμερα. Τοῦτο δεν σημαίνει τὴν ἐξουσία ἐπὶ τῶν περιοχῶν τοῦ Ἄνω Νείλου, οἱ ὁποῖες ὄχι μόνον ἦταν παρακείμενες μετὰ τὴν Αἴγυπτο, ἀλλὰ ἐπίσης καὶ εὐαγγελίσθησαν ἀπευθείας ἐκεῖ, ἢ τὴν ἐξουσία ἐπὶ τῶν περιοχῶν ἀνατολικότερα τῆς πολιτικῆς διοικήσεως τῆς Ἀνατολῆς, ὅπου ἰσχύουν παρόμοιες ἐκτιμήσεις. Σὲ ὅλες ἐκείνες τὶς περιοχές ἡ ἐπίβλεψη σὲ θέματα ποὺ εἶχαν σχέση μετὰ τὴν χειροτονία καὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴ τάξη εὐρισκόταν στὰ χέρια τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ Ἀντιοχείας ἀντίστοιχα ἀπὸ τὴν προ Νίκαιας ἐποχὴ καὶ ἔτσι παρέμεινε. Ἐπιπροσθέτως, μετὰ τὸ προφανές τὸ ἐνδιαφέρον γιὰ τὴν συμμόρφωση μετὰ τοὺς προηγούμενους κανόνες, ποὺ ἀποδεικνύεται στὴν *ψήφο* τῆς Συνόδου τῆς Χαλκηδόνος, εἶναι ἀκρῶς ἀμφίβολο ὅτι ἡ Σύνοδος προσπαθοῦσε νὰ τροποποιήσει τὶς διατάξεις τοῦ 2^{ου} κανόνα τῆς Α΄ Κωνσταντινουπόλεως (Β΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου), ὅπου ἀναγραφόταν ὅτι «Τὰς δὲ ἐν τοῖς βαρβαρικοῖς ἔθνεσι τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας, οἰκονομεῖσθαι χρὴ κατὰ τὴν κρατήσασαν συνήθειαν τῶν Πατέρων», Erickson, 12.

[5] *Όσιου Νικοδήμου τοῦ Ἀγιορείτου*. Πηδάλιον τῆς νοητῆς νηὸς, τῆς Μίας Ἀγίας, Καθολικῆς καὶ Ἀποστολικῆς τῶν ὀρθοδόξων Ἐκκλησίας: ἦτοι ἅπαντες οἱ ἱεροὶ καὶ θεῖοι κανόνες τῶν ἁγίων οἰκουμενικῶν Συνόδων. Αθήνα, 2003. Σελ. 209.

[6] Maximos, Metropolitan of Sardes, *The Oecumenical Patriarchate in the Orthodox Church: A Study in the History and Canons of the Church* (Thessaloniki: Patriarchal Institute for Patristic Studies, 1976), 221-229.

[7] Fr John H. Erickson, Organization, Community, Church: Reflections on Orthodox Parish Polity in America, *Greek Orthodox Theological Review* 48:1-4 (2003), 72. Βλ. επίσης Matthew Namee, The Myth of Unity, *Orthodox History* (January 29, 2018), <https://orthodoxhistory.org/2018/01/29/myth-of-unity/>.

[8] G. Bartas, Chez les Grecs Orthodoxes, *Échos d'Orient* 68 (1908), 54-55. Δημοσιευθὲν στα αγγλικά ως "Who Had Jurisdiction Over the Diaspora in 1907?" *Orthodox History* (August 12, 2022), <https://orthodoxhistory.org/2022/08/12/who-had-jurisdiction-over-the-diaspora-in-1907/>.

[9] Το ελληνικό πρωτότυπο δημοσιεύθηκε στην έκδοση: Paul Manolis *The History of the Greek Church of America in Acts and Documents, Vol. 1* (Ambelos Press, 2003), 310-315 // chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgiclfefindmkaj/<https://orthodoxhistory.org/wp-content/uploads/2022/10/1908-03-03-Tomos-of-the-Ecumenical-Patriarch-....>

[10] Δημοσιεύθηκε στην Εκκλησιαστική Αλήθεια 1922, 129-130 // chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgiclfefindmkaj/<https://orthodoxhistory.org/wp-content/uploads/2022/10/1922-03-01-EP-Praxis-re.-Diaspora-Greek-origi...>

[11] Δημοσιεύθηκε στην Εκκλησιαστική Αλήθεια 1922, 218-220 // chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgiclfefindmkaj/<https://orthodoxhistory.org/wp-content/uploads/2022/10/1922-05-17-EP-Tomos-on-North-South-America-Gr...>

[12] Michael Llewellyn Smith, *Ionian Vision: Greeks in Asia Minor, 1919-1922*. University of Michigan Press, 1973, 274.

[13] J. Lacombe, Chronique des Églises Orientales, *Revue des études Byzantines* 174 (1934), 230.

[i] Σύνταγμα τῶν Θείων καὶ Ἱερῶν Κανόνων τῶν τε Ἀγίων καὶ πανευφήφων Ἀποστόλων, καὶ τῶν Ἱερῶν Οἰκουμενικῶν καὶ Τοπικῶν Συνόδων, καὶ τῶν κατὰ μέρος Ἀγίων Πατέρων, Ἐκδοθέν, Σὺν πλείσταις ἄλλαις τὴν ἐκκλησιαστικὴν κατάστασιν διεπούσαις διατάξεσι... Ὑπὸ Γ. Α. Ράλλη καὶ Μ. Ποτλῆ, Ἐγκρίσει τῆς Ἀγίας καὶ Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας καὶ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος. Τόμος Δεύτερος. Ἀθήνησιν, Ἐκ τῆς Τυπογραφίας Γ. Χαρτοφύλακος. 1852. Σελ. 283 //

https://anemi.lib.uoc.gr/php/pdf_pager.php?rec=/metadata/9/3/c/metadata-01-0000374.tkl&p;do=78...

[ii] Αυτόθι. Σελ. 285.

[iii] Αυτόθι. Σελ. 286.

Μια πηγή: <https://mospat.ru/gr/authors-analytics/89748/>